

พุทธวิถีการบริหารการศึกษา โลกยุคพลิกผัน (VUCA World)

Buddhist Way of Educational Administration in the VUCA World Era

ธนาкар คุ่มภัย¹ พระครูสิริธรรมภริต² และแสงอาทิตย์ เจ่งวัฒนพงศ์³

Thanakarn Khumphai¹ Phrakhusiridhammabhirat² and Seangarthid Chengwattanaphong³

1 วิทยาลัยเทคนิคฉะเชิงเทรา สถาบันการอาชีวศึกษาภาคกลาง 3 จังหวัดฉะเชิงเทรา 24000

Chachoengsao Technical College, Institute of Vocational Education Central Region 3, Chachoengsao 24000

2 มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยวิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช จังหวัดนครศรีธรรมราช 80000

Mahamakut Wittayalai University, Sri Thammasokrat Campus, Nakhon Si Thammarat 80000

3 วิทยาลัยพาณิชย์การเซตุน สถาบันการอาชีวศึกษากรุงเทพมหานคร กรุงเทพมหานคร 10530

Chetupon Commercial College, Institute of Vocational Education, Bangkok, Bangkok 10530

1 Corresponding Author: E-mail: Kumphai.t@gmail.com

Received: 26 Oct. 2022; Revised: 9 Jun. 2023; Accepted: 12 Jun. 2023

บทคัดย่อ

“ความไม่แน่นอนคือสิ่งที่แน่นอน” นี้คือ ตรรกะแห่งพุทธพจน์ที่เป็นจริงเสมอ เพราะใดใดในโลกล้วนไม่จีรังเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุและปัจจัยต่าง ๆ ในปัจจุบันโลกและบริบทรอบตัวได้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว และต่อเนื่อง ทั้งวิถีชีวิตสภาพแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม การเปลี่ยนแปลงอย่างก้าวกระโดดของระบบเทคโนโลยี ซึ่งเปลี่ยนแปลงอย่างพลิกผัน สถานการณ์เหล่านี้ เรียกว่า “VUCA World” ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ส่งผลต่อผู้บริหารองค์กร และคนในยุคนี้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ อย่างไรก็ตามแม้โลกจะหมุนไปเร็วสักเพียงใด แต่ธรรมะของพระพุทธองค์ยังคงเป็นหลักธรรมและเป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิตให้กับมนุษย์ปวงชนผู้ที่ยังคงใช้ชีวิต

บทความวิชาการฉบับนี้ได้นำธรรมะของพระพุทธองค์มาเรียบเรียงไว้ให้เข้ากับโลกในยุคพลิกผัน เพื่อเป็นประโยชน์ในการบริหารการศึกษาในยุคปัจจุบัน เริ่มต้นตั้งแต่ระบบการพัฒนาทุนมนุษย์ที่ด้วยหลักการใช้ไตรสิกขา นำไปสู่ วิถีธรรมวิธีทางสร้างการบริหารการศึกษาคุณภาพสูง โดยใช้หลักธรรมในการครองตน ครองคน ครองงาน และการบริหารการศึกษาที่รับมือกับความเปลี่ยนแปลงโดยใช้ พละ 4 ประกอบไปด้วย ปัญญาพละ วิริยพละ อนวัชชพละ และสังคพละ ทั้งนี้การบริหารที่ผู้บริหารนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการบริหารย่อมส่งผลต่อคุณภาพของการศึกษาในมิติต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น แต่ทั้งนี้ผลลัพธ์และผลกระทบต่าง ๆ ของการปฏิบัติตามพระธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้วนั้น เป็นสิ่งที่ผู้บริหารจะต้องนำไปปฏิบัติจริงถึงจะสามารถเห็นพิสูจน์ผลได้อย่างชัดเจน เพราะธรรมะนั้นเป็นข้อปฏิบัติอันผู้บรรลู่จะพึงเห็นเอง รวมทั้งพระธรรมนั้นไม่จำกัดกาลเวลา ไม่ขึ้นกับกาลเวลาอีกด้วย

คำสำคัญ: พุทธวิถี บริหารการศึกษา โลกพลิกผัน

Abstract

“Uncertainty is certainty” is the eternal truth of Buddha words because nothing lasts forever. It always changes according to various causes and factors. At present, the world and the surrounding

context have changed rapidly and continuously including lifestyle, economy, society, and environment. The drastic changes are called "VUCA World" of which their factors inevitably affect corporate executives and people in this generation. However, no matter how fast the world changes, the Buddha's Dharma is still the principle and philosophy of lives for human beings.

This academic article has got the Buddha's Dharma strung together to fit the disruptive world in order to apply it in the administration of education. This includes the human capital development system based on the Trisikkha Principles leading to the Dharma way. This creates a high quality education administration by using the Dharma principles in self-reliance, subordinate focus, and job competence. The education administration that copes with changes employs the 4 strengths of Panyabala, Viriyabhala, Anavajjabala, and Sanghahabala. The application of Buddhism in the administration will affect the quality of education in various dimensions. However, the results and effects of the practice of the Dharma which the Blessed One has already proclaimed is something that executives must implement by themselves to be able to clearly see the results because the Dharma is a practice that the attained ones will see for themselves. In addition, the Dharma is akaliko or timeless and unconditioned by time.

Keywords: Buddhist Ways, Educational Administration, VUCA World

1. บทนำ

นานาชาติประเศที่หลายส่วนใหญ่นำได้นำเอาการศึกษาไปใช้เป็เครื่องมือในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่มีอยู่ในประเทศของตนทั้งสิ้น [1] ทั้งนี้เพราะการศึกษาเป็นกระบวนการหนึ่งที่น่ามาใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาทุนมนุษย์เนื่องจากว่าการศึกษาเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพประการหนึ่งซึ่งสามารถนำมาใช้ในการพัฒนาทุนมนุษย์ให้มีความเจริญงอกงามได้ทั้งทางด้านกายภาพ ทางด้านสังคม ทางด้านจิตใจ และทางด้านสติปัญญา [2]

ในปัจจุบันโลกกำลังเดินทางไปสู่สภาพใหม่ที่ไม่เหมือนเดิม VUCA เป็นโลกที่ส่งผลกระทบตอทุก ๆ ด้านอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทั้งนี้การบริหารการศึกษาภายในสถานการณ์โลกดังกล่าวนี หรือที่เรียกว่ายุคโลกพลิกผันผู้บริหารจะต้องมีการปรับตัวและเตรียมพร้อมรับมือในความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในทุกมิติ ทั้งการบริหารจัดการหลักสูตร และการพัฒนาสถานศึกษาในด้านต่าง ๆ เพื่อรองรับกับความเปลี่ยนแปลงที่อาจจะเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา พร้อม ๆ กับการนำเทคโนโลยีและดิจิทัลมาใช้งานและบริหารงานให้ครอบคลุมทั้งความรู้ ทักษะ ทัศนคติ และค่านิยมที่จำเป็นต่อการใช้ชีวิตในฐานะเป็นส่วนหนึ่ง

ของโลกเสมือนและโลกออนไลน์ที่เป็นกระแสอย่างรุนแรงในปัจจุบัน ทั้งนี้เพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่กำลังเกิดขึ้นในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นกระแสโลกาภิวัตน์ กระแสการพัฒนาเทคโนโลยี กระแสความเป็นใหญ่ของเงินทุน รวมถึงการเตรียมความพร้อมในการดำเนินชีวิตวิถีใหม่

พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงหลักธรรมอันเป็นคำสอนในพระพุทธศาสนา ซึ่งเกี่ยวกับด้านการศึกษาที่มีอยู่จำนวนมาก เพราะศาสนาพุทธเป็นศาสนาแห่งปัญญาและเป็นการศึกษาที่ให้ความสำคัญทั้งปัจจัยภายนอกและภายในเพื่อให้มนุษย์ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท ธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้จึงทำให้ศาสนาพุทธจึงเป็นสากล “ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา” คือคำกล่าวที่ชี้ให้เห็นว่าสองพันห้าร้อยหกสิบห้าปีหลังพุทธกาล พระธรรมคำสอนยังคงเป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้พระพุทธศาสนายังคงอยู่แม้พระพุทธองค์ล่วงลับไปนานแล้ว หลักคำสอนเหล่านี้หากได้นำมาศึกษาวิเคราะห์ อธิบาย ตีความจัดทำเป็นหลักวิชาการบูรณาการให้เข้ากับยุคสมัยแล้ว โดยเฉพาะในโลกยุคปัจจุบันก็ว่าจะสามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารงาน โดยเฉพาะการบริหารการศึกษาเพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ได้อย่างมีประสิทธิภาพอีกทางหนึ่งด้วย

2. ศาสตร์และศิลป์ของการบริหารการศึกษา

การบริหารการศึกษา (Education Administration) เป็นเรื่องที่มีความสำคัญเพราะเป็นต้นน้ำที่สำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งการปฏิบัติงานของสถานศึกษานั้นส่งผลต่อระบบการจัดการศึกษาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพื่อเป้าหมายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่มุ่งไปสู่ความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพตามนโยบายและแผนการพัฒนากัน ทั่วทั้งเพื่อความอยู่รอดของสถานศึกษา ทั้งนี้ "การบริหารการศึกษา" มีนักวิชาการทางการบริหาร และหน่วยงานทางการศึกษาได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

ภาวิดาและวิบูลย์ [3] กล่าวถึง การบริหารการศึกษาไว้ว่า หมายถึงกิจกรรมต่าง ๆ ที่บุคคลหลายคนร่วมกันดำเนินการเพื่อพัฒนาสมาชิกของสังคมในทุก ๆ ด้าน นับแต่บุคลิกภาพความรู้ ความสามารถ เจตคติ พฤติกรรม คุณธรรม เพื่อให้มีค่านิยมตรงกับความต้องการของสังคม โดยกระบวนการต่าง ๆ ที่อาศัยควบคุมสิ่งแวดล้อมให้มีผลต่อบุคคล และอาศัยทรัพยากร ตลอดจนเทคนิคต่าง ๆ อย่างเหมาะสม เพื่อให้บุคคลพัฒนาไปตรงตามเป้าหมายของสังคมที่ตนดำเนินชีวิตอยู่ โดยอาศัยปัจจัยสำคัญการบริหารที่สำคัญมี 4 อย่าง ที่เรียกว่า 4 Ms ได้แก่ 1) คน (Man) 2) เงิน (Money) 3) วัสดุสิ่งของ (Materials) 4) การจัดการ (Management) การบริหารการศึกษาจึงเป็นสาขาวิชาที่มีการจัดการอย่างเป็นระบบ ระเบียบ คือ มีหลักเกณฑ์และทฤษฎีที่พึงเชื่อถือได้อันเกิดจากการค้นคว้าเชิงวิทยาศาสตร์ เพื่อประโยชน์ในการบริหาร โดยลักษณะนี้การบริหารจึงเป็นศาสตร์ (Science) เป็นศาสตร์สังคม ซึ่งอยู่กลุ่มเดียวกับวิชาจิตวิทยา สังคมวิทยาและรัฐศาสตร์ แต่ถ้าพิจารณาการบริหารในลักษณะของการปฏิบัติที่ต้องอาศัยความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ และทักษะของผู้บริหารแต่ละคนที่จะทำงานให้บรรลุเป้าหมายซึ่งเป็นการประยุกต์เอาความรู้ หลักการและทฤษฎีไปปรับใช้ในการปฏิบัติงานเพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อม การบริหารก็จะมีลักษณะเป็นศิลป์ (Arts)

สำนักงานปฏิรูปการศึกษา [4] ได้ให้ความหมายของการศึกษาไว้ว่า การบริหารการศึกษา หมายถึง กระบวนการบริหารจัดการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคมโดยการถ่ายทอดความรู้อันเกิดจาก

การจัดสภาพแวดล้อมสังคม การเรียนรู้และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

สรุปได้ว่า การบริหารการศึกษา นั้นเป็นกระบวนการบริหารจัดการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่ความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคมโดยการถ่ายทอดความรู้ การบริหารการศึกษาเป็นกระบวนการ และกิจกรรมที่กลุ่มบุคคลร่วมมือกันดำเนินงานอย่างเป็นระบบ ระเบียบ แบบแผน กฎหมาย และกฎเกณฑ์ต่าง ๆ โดยมีการประสานความร่วมมือกันภายในองค์กร โดยใช้ปัจจัยหรือทรัพยากรการบริหารเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่วางไว้

3. โลกยุคพลิกผัน (VUCA World)

ทั้งนี้ในยุคปัจจุบันเรื่องของการบริหารการศึกษา เกิดกระแสเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทั้งเกิดจากการผลักดันจากสถานการณ์ต่าง ๆ จากกระแสโลกและสังคม ในการบริหารจึงต้องใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์นำทรัพยากรการบริหาร (Administrative Resource) มาประกอบการตามกระบวนการบริหาร (Process of Administration) ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลโดยอาศัยหลักการบริหารต่าง ๆ ตามสภาพการณ์ของสถานศึกษา

จากสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทั่วโลก ตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี พฤติกรรมผู้บริโภค การแทนที่ของรูปแบบธุรกิจ Disruption สงครามการค้าระหว่างประเทศ และมาถึงสถานการณ์ของไวรัสขณะนี้ ทำให้เกิดผลกระทบต่อกันมาเรื่อย ๆ อย่างมีนัยสำคัญ จนเราก็มารู้ว่ามันจะจบลงเมื่อไหร่ และก็ไม่สามารถคาดการณ์เหตุการณ์ที่จะเกิดในอนาคตได้ สถานการณ์แบบนี้เรียกว่า “วูท้าว” VUCA หรือ VUCA World ซึ่งเกี่ยวข้องกับผู้ที่ต้องตัดสินใจ หรือผู้นาองค์กรมากที่สุด ที่จะต้องพร้อมรับมือกับสถานการณ์ต่าง ๆ ตามแต่ละรูปแบบ ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 4 สถานการณ์ ซึ่งแต่ละสถานการณ์ก็มีตัวแปร (Factors/Drivers) ผลกระทบ (Effects) และแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่ไม่เหมือนกัน

ศศิมา [5] กล่าวว่า ปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยี การแข่งขันสภาพแวดล้อมทางธุรกิจ เศรษฐกิจ ทั้งภายในและภายนอกองค์กร ทำให้องค์กรต่าง ๆ ได้รับผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญ สถานการณ์

เหล่านี้เรียกว่า "VUCA World" ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญสำหรับผู้บังคับการที่ต้องเข้าใจและเตรียมพร้อมรับมือให้ทันสถานการณ์ในการรับมือกับกระแสโลกที่ผันผวนหรือ VUCA World นี้ ทุกคนต่างพุ่งเป้าไปที่การศึกษา ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาคน จึงเป็นความจำเป็นที่การศึกษาจะต้องทบทวนและปรับเปลี่ยน เพื่อปรับตัวให้อยู่ในสังคมโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว พลิกผันไม่แน่นอน ซับซ้อน และคลุมเครือได้ และพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันและอนาคต

นรรีซต์ [6] โลกยุค VUCA (VUCA World) คือ ยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยี การแข่งขันสภาพแวดล้อมทางธุรกิจ เศรษฐกิจ ทั้งภายในและภายนอก ทำให้ทุกภาคส่วนได้รับผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งเป็นผลมาจากกระแสใหญ่ของโลก 3 กระแส อันได้แก่ 1) กระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) คือ กระแสของการหลอมรวมสังคมขึ้นเป็นสังคมเดียว เชื่อมโยงโลกทั้งใบเข้าด้วยกันทุกคนสามารถติดต่อสื่อสารหรือเดินทางถึงกันได้ทั่วโลกในเวลาอันรวดเร็ว 2) กระแสการพัฒนาเทคโนโลยี (Big Bang of Technology) คือ กระแสของการที่เทคโนโลยีมีการพัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็วและก้าวกระโดดทำให้เกิดนวัตกรรมทางเทคโนโลยีเกิดขึ้นบนโลกอย่างมากมาย และทำให้โลกมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วมากยิ่งขึ้น 3) กระแสความเปราะบางใหญ่ของเงินทุน (Financialization) คือ กระแสแห่งทุนนิยมการเติบโตของทุนนิยมแบบธุรกรรมการเงิน (Financialization) ที่ธุรกิจภาคการเงินมีบทบาทและสัดส่วนสูงขึ้นในระบบเศรษฐกิจโดยรวม ทำให้เกิดจากนวัตกรรมทางการเงินที่แปลงทรัพย์สินต่าง ๆ เป็นเงินทุน ดังแสดงในภาพที่ 1

VUCA World เป็นคำย่อของคำว่า Volatility

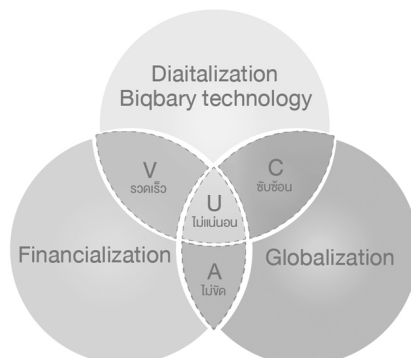
(ความผันผวน) Uncertainty (ความไม่แน่นอน) Complexity (ความสลับซับซ้อน) และ Ambiguity (ความคลุมเครือ) โดย VUCA เป็นคำย่อที่กองทัพสหรัฐ ใช้เรียกสถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงรวดเร็วและรุนแรงอย่างต่อเนื่องในช่วงที่มีสงครามอัฟกานิสถานและอิรัก ซึ่งต่อมาถูกนำมาใช้ในโลกรธุรกิจเพราะสภาวะของโลกในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางธุรกิจ เศรษฐกิจและสังคมอย่างรวดเร็ว ซึ่งเป็นความท้าทายที่องค์กรต่าง ๆ ต้องทำความเข้าใจและปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ของ VUCA World ประกอบไปด้วย [7]

1) Volatility คือ สถานการณ์ที่มีความผันผวนสูง มีการเปลี่ยนแปลงสูง และรวดเร็ว ไม่สามารถคาดเดาหรือทำนายได้ หรือเป็นสถานการณ์เปลี่ยนฉับพลัน แบบตั้งตัวไม่ทัน

2) Uncertainty คือ สถานการณ์ที่ไม่มีความแน่นอนสูง คาดการณ์ได้ยาก ไม่มีความชัดเจน ไม่สามารถหาข้อมูลที่ชัดเจน มายืนยันในแต่ละสถานการณ์ได้ ทำให้ยากต่อการตัดสินใจ

3) Complexity คือ สถานการณ์ที่มีความซับซ้อนสูง ยากต่อการตัดสินใจ เป็นสถานการณ์ที่มีตัวแปรหลายตัวแปรเข้ามาเกี่ยวข้อง โดยที่ตัวแปรเหล่านั้นมีความเชื่อมโยงกันและส่งผลกระทบต่อกัน ทำให้ยากต่อการตัดสินใจ ซึ่งสถานการณ์ที่มีความซับซ้อนสูงมักจะเกิดขึ้นกับระบบที่มีโครงสร้างระบบใหญ่ ๆ

4) Ambiguity คือ สถานการณ์ที่มีความคลุมเครือ ไม่ชัดเจน ไม่สามารถคาดเดาผลที่จะเกิดขึ้นได้ชัดเจน การดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 นอกเหนือจากวิชาความรู้แล้ว “ภูมิคุ้มกัน” จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างมาก เพื่อยืนยมนโลกใบนี้ได้อย่างไม่ลำบาก มีความสุข และแข่งขันกับคนอื่นได้

ภาพที่ 1 โลกยุค VUCA [8]

โลกหมุนเร็ว ผู้บริหารการศึกษาต้องปรับตัว

โลกแห่งการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว มีความสลับซับซ้อนมากขึ้น ถ้าหากผู้นำไม่เข้าใจโลกแห่งเปลี่ยนแปลงจะถูกตัดทิ้งหรือเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลัน (Disruptions) อย่างแรง จะเห็นได้จากเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับสังคม และองค์กร ห้างร้าน ธุรกิจต่าง ๆ แม้แต่ระบบการศึกษาก็ไม่เว้น เมื่อถูกบังคับให้เปลี่ยนแปลงอย่างไม่ทันตั้งตัว (Disruptions) จึงทำให้ยากที่จะกู้ฟื้นคืนชีพโดยเร็ว เมื่อโลกมีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ยุค VIUCA World ผู้นำหรือผู้บริหารการศึกษาจึงต้องพัฒนาการศึกษาอย่างมีเป้าหมายเพื่อสร้างโอกาสทางการศึกษา ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา สร้างโอกาสการเติบโตทางการศึกษาซึ่งทาง สุพจน์ [9] ได้ให้ความเห็นในเรื่องดังกล่าวไว้ดังนี้

1) โอกาสทางการศึกษา ให้ทุกคนมีโอกาสได้รับได้เรียนเข้าถึงทางการศึกษาเป็นอันดับแรกทุกเพศทุกวัย ทุกกลุ่มทุกอาชีพ ทุกระดับการศึกษา ยกตัวอย่างง่าย ๆ ในสถานการณ์ COVID-19 ผู้เรียนต้องมีโอกาสเข้าถึงการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นคนรวย ในเมืองชนบท และต้องมองโอกาสในการจัดการศึกษา ในอนาคตทุกคนต้องมีโอกาสเข้าถึงการศึกษาในหลาย ๆ รูปแบบ ทั้งในระบบการศึกษา และนอกระบบการศึกษา ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาคน พัฒนาสังคม และประเทศชาติ

2) ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา การจัดการศึกษา ในทุกระดับ ปัจจุบันนี้มีความแตกต่างกันมาก ทั้งในด้านกายภาพจิตภาพ สังคมภาพ และผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา ด้วยสภาพที่สังคมแตกต่างกัน ทั้งสังคมเมือง สังคมชนบท การบริหารจัดการศึกษาทั้งภาครัฐ และเอกชน แม้แต่ช่องว่างของคนรวย คนจน สังคม วัฒนธรรม ก็ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา เช่น ในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน เห็นได้ชัดในเรื่องของความเหลื่อมล้ำเรื่องผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา ทั้งโรงเรียนขนาดใหญ่ กลาง และเล็ก โรงเรียนรัฐ และโรงเรียนเอกชน โรงเรียนสาธิต

3) สร้างโอกาสการเติบโตทางการศึกษา เมื่อทุกคนมีโอกาสได้เข้าถึงการศึกษา ทำให้ลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา จะทำให้การเจริญเติบโตทางการศึกษาตามมา เศรษฐกิจ สังคมก้าวหน้า ประเทศชาติก้าวหน้า

ความยั่งยืน ไม่ว่าสถานการณ์จะวิกฤตหรือไม่วิกฤต ยิ่งในสถานการณ์วิกฤต เป็นโอกาสในการพัฒนาการศึกษาอย่างยั่งยืน

สรุปได้ว่า VUCA World คือโลกในยุคปัจจุบันที่ “ผันผวน ไม่แน่นอน ซับซ้อน และคลุมเครือ” ส่งผลต่อการใช้ชีวิตที่แตกต่างไปจากเดิม ในมิติของการบริหาร การศึกษาจะเห็นว่าผู้นำหรือผู้บริหารการศึกษานั้น ต้องมีความรู้ ความเข้าใจ และทันต่อสถานการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว รุดหน้ามียัง และต้องมองโลกอย่างทันเหตุการณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโลกยุค VUCA World เพราะผู้นำในการบริหารการศึกษาจะมีความท้าทายที่ต้องดำเนินการตามพันธกิจและความรับผิดชอบของแต่ละองค์กรสถานศึกษา มุ่งไปในทิศทางเดียวกัน ในโลกของ VUCA ต้องพร้อมตั้งรับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นได้ ต้องมีการวางแผนเตรียมไว้สำหรับจัดการในโลก VUCA ซึ่งอาจจะเกิดเหตุการณ์ที่ไม่ได้วางแผนไว้ล่วงหน้า ผู้นำองค์กรจึงต้องมีความคล่องตัวตลอดจนถึงมีภูมิคุ้มกันเพียงพอที่จะรับมือกับสถานการณ์ในยุค VUCA World ได้

4. ไตรสิกขา: ระบบพัฒนาทุนมนุษย์ของพุทธองค์ ที่ยังคงอินเทรนด์

พุทธวิธี คือ หลักการหรือแนวคำสอนในพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงวางหลักปฏิบัติไว้ ซึ่งแนวคำสอนในพระพุทธศาสนานั้นมีอยู่มากมายหลายด้าน ทั้งด้านที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตน ด้านการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ด้านการครองเรือน การปฏิบัติตนต่อบิพมารดา ด้านการประกอบอาชีพการงาน การอยู่ร่วมในสังคมการช่วยเหลือเจือจานผู้อื่น เป็นต้น และถึงแม้ว่าพระพุทธเจ้าได้ทรงกำหนดแนวทางดังกล่าวไว้เป็นเวลานานนับพันปีมาแล้ว แต่หลักการและแนวทางดังกล่าวยังคงมีความเป็นปัจจุบัน สามารถนำมาใช้ได้อย่างเหมาะสมกับสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน และเนื่องจากในประเทศไทย ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธหรือเป็นสังคมของชาวพุทธ ซึ่งประชาชนดำเนินชีวิตตามหลักธรรม คำสอนในพระพุทธศาสนาสืบเนื่องมาเป็นเวลานาน ดังนั้นการนำหลักธรรม คำสอนในพระพุทธศาสนา

มาใช้ในการปฏิบัติงานด้านต่าง ๆ รวมทั้งงานบริหารการศึกษา น่าจะเหมาะสม สอดคล้องกับบริบทของสังคมไทยมากกว่าจะใช้หลักการหรือแนวคิดจากต่างประเทศ [10]

การบริหารองค์การในสังคมยุคปัจจุบันที่อยู่ในยุคข้อมูลสารสนเทศ กระแสโลกาภิวัตน์และเทคโนโลยีต่าง ๆ มีอิทธิพลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างมากหลายด้านในองค์การ ส่งผลให้ทุกองค์การต้องปฏิรูปปรับปรุง เปลี่ยนแปลงเพื่อความคงอยู่ในสังคมได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน โดยต้องเรียนรู้และปรับตัวให้เข้ากับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ดังนั้น การพัฒนาองค์การสมัยใหม่ในยุคปัจจุบัน จึงมีความสำคัญและมีความจำเป็นอย่างยิ่ง บุคลากรในองค์การต้องเพิ่มพูนความรู้ความสามารถอย่างต่อเนื่อง มุ่งสร้างผลงานให้มีประสิทธิภาพ เกิดประสิทธิผลและเหมาะสมกับบริบทของหน่วยงาน และเป็นแหล่งภูมิปัญญาภายในองค์การที่ทุกคนในองค์การสามารถได้เรียนรู้ระหว่างกัน สามารถนำพาองค์การบรรลุไปสู่วิสัยทัศน์ที่ตั้งไว้ในที่สุด [11]

ทั้งนี้เป็นที่น่าสังเกตว่า คำสอนเกี่ยวกับระบบปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าตรัสสอน เพื่อให้เหมาะสมกับบุคคลหรือชุมชน ซึ่งเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายในแวดวงพุทธบริษัท อาทิ อริยมรรค มีองค์ 8 ไตรสิกขา สติปัฏฐาน 4 และสมถวิปัสสนา มีเพียงหมวดธรรม คือ ไตรสิกขา เท่านั้นที่ทรงใช้คำว่า "สิกขา" การที่พระพุทธเจ้าทรงใช้คำว่า "สิกขา" ในหมวดธรรม คือ ไตรสิกขา ทำให้สันนิษฐานได้ว่า ทรงมีจุดมุ่งหมายตรัสสอน "ไตรสิกขา" ให้เป็นระบบหรือหลักสูตรกลางหรือหลักสูตรมาตรฐานสำหรับการศึกษาและปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา อาจกล่าวได้ว่าเป็นระบบที่เหมาะสมที่สุด ที่จะแนะนำแก่บุคคลทั่วไปที่เริ่มสนใจและต้องการศึกษาปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา ไตรสิกขา" หรือ "ข้อปฏิบัติที่ต้องศึกษา 3 ประการในพระพุทธศาสนา" คือเรื่อง ศีล สมาธิ และปัญญา อย่างที่รู้จักกันโดยทั่วไปแต่หากจะให้ความหมายที่รัดกุมและเฉพาะเจาะจงว่าเป็น ศีล สมาธิ ปัญญาที่สามารถนำไปปฏิบัติเพื่อผลคือความดับทุกข์ดับกิเลสได้อย่างเด็ดขาด ซึ่งเป็นอุดมคติของพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริงนั้น พระพุทธเจ้าได้ใช้คำอีกชุดหนึ่งว่า อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา ดังนี้

ปรากฏในพระไตรปิฎก เล่มที่ 20 ข้อที่ 529 [12] ดังนี้

“ดูกรภิกษุทั้งหลาย สิกขา 3 นี้ เป็นไฉน คือ อธิศีลสิกขา 1 อธิจิตตสิกขา 1 อธิปัญญาสิกขา 1 ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อธิศีลสิกขาเป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีสีล ฯลฯ สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่าอธิศีลสิกขา ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อธิจิตตสิกขาเป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สงัดจากกาม ฯลฯ บรรลุดุจตถฌาน ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่าอธิจิตตสิกขา ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อธิปัญญาสิกขาเป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า ทุกข์ ฯลฯ นี้ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า อธิปัญญาสิกขา ดูกรภิกษุทั้งหลาย สิกขา 3 นี้แล ฯ”

แนวความคิดพัฒนามนุษย์ตามหลักของไตรสิกขานี้ เป็นการพัฒนาแบบองค์รวมของมนุษย์ [2] กล่าวว่ามีหลักการที่สำคัญดังนี้ 1) สร้างปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิให้เกิดขึ้นก่อน ได้แก่ (1) ปัจจัยภายนอกที่ดี (ปรโตโมสะ) คือ สภาพแวดล้อมทางกายภาพและสภาพแวดล้อมทางสังคมที่ดี มีความเป็นกัลยาณมิตร (2) ฝึกการคิดอย่างถูกวิธี (โยนิโสมนสิการ) เป็นการให้ถูกวิธี ถูกต้องและเป็นระบบ อันจะเป็นปัจจัยที่ส่งเสริมสนับสนุนให้ความเห็นถูกต้องคือ สัมมาทิฐิเกิดขึ้น เมื่อสัมมาทิฐิเกิดขึ้นแล้วก็จะทำให้เห็นแนวทางดำเนินการที่ชัดเจนแจ่มแจ้งก็เข้าสู่กระบวนการฝึกตามหลักไตรสิกขา 2) การฝึกตามหลักของไตรสิกขา ซึ่งมีหลักสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ (1) ศีล เป็นเรื่องของการฝึกศึกษาด้านความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางวัตถุและทางสังคม บางที่ทานแยกย่อยไปอีก คือ การพัฒนาความสัมพันธ์กับวัตถุ เรียกว่า "กายภาวนา" และการพัฒนาความสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ เรียกว่า สีสภาวนา (2) สมาธิ เป็นการพัฒนาด้านจิตใจ เช่น เรื่องของคุณธรรม ความดี เรื่องของสมรรถภาพจิตใจความเข้มแข็ง หมั่นเพียร อุดหนุนความมีสติสมาธิ ความสุข ความสดชื่น เบิกบาน เรียกว่า จิตภาวนา (3) ปัญญา เป็นการพัฒนาด้านความรู้ความเข้าใจ เน้นความรู้ตามความเป็นจริง หรือรู้ตามที่มันเป็น เรียกว่า ปัญญาภาวนา 3) วัดและประเมินผล

5. วิถีธรรม วิถีทางสร้างการบริหารการศึกษา คุณภาพสูง

หลักธรรม เป็นข้อความรู้/ความจริงที่ครอบคลุมเรื่องความดี ความงาม และความสุขสงบเป็นแนวทาง การกำหนดมาตรฐานพฤติกรรมของมนุษย์ในอันที่จะสร้างความสัมพันธ์อันดีที่มีต่อกัน รวมทั้งเป็นการปลูกฝังอุปนิสัยของตนเองและการปฏิบัติงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวมในสังคม หลักความเชื่อทางพระพุทธศาสนาได้ยึดหลักการให้สังคมเป็นสื่อกลางในการเปิดโอกาสให้ทุกคนในสังคมมีโอกาสพัฒนาด้านตนเองอย่างเท่าเทียมกันและเข้าถึงความสุขได้มากที่สุด ดังนั้น จึงต้องมีธรรมเป็นเครื่องมือ กำกับการดำรงชีวิตส่วนตน เพื่อนร่วมงาน บุคคลในสังคมา รบข้าง ที่มีความจำเป็นต้องเกี่ยวข้องกัน อนึ่ง การเป็นคนดี ด้วยการประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา จึงมีความสำคัญและความจำเป็นอย่างยิ่ง พร้อมนี้การพัฒนาองค์กรโดยใช้ความรู้สมัยใหม่และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาโดยมีผู้บริหารองค์การที่เป็นผู้นำที่เป็นทั้งคนเก่งและคนดี จึงเป็นหลักการและแนวคิดที่สำคัญ และจำเป็นในการนำพาองค์กรบรรลุวิสัยทัศน์ที่กำหนดไว้ได้ในที่สุด

หลักธรรมสำหรับการครองตน [13] คือ หลักพรหมวิหาร 4 เป็นหลักธรรมที่ทำให้ผู้ประพฤติปฏิบัติตามเป็นผู้ประเสริฐ ซึ่งส่งผลให้ทุกคนในสังคมาสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข โดยเชื่อว่าคนหรือมนุษย์จะประเสริฐได้ก็ต่อเมื่อมีคุณธรรม ประกอบด้วย

- 1) เมตตา มีความปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุข มีความปรารถนาดีมอบให้ผู้อื่น รวมทั้งมีความเมตตาต่อสัตว์ด้วย
- 2) กรุณา มีความปรารถนาที่จะช่วยเหลือให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ มีความสงสารและเห็นใจเมื่อผู้อื่นประสบความทุกข์ยาก
- 3) มุทิตา มีความปิติยินดีหรือเห็นผู้อื่นได้ดี ประสบความสำเร็จตามปรารถนา ไม่มีความอิจฉาริษยา ร่วมชื่นชมยินดีกับความสำเร็จของบุคคลอื่นอย่างจริงใจ
- 4) อุเบกขา มีการทำจิตใจให้วางเฉย หรือวางใจเป็นกลางเมื่อประสบพบเห็นบุคคลอื่นหรือตนเอง กำลังประสบความทุกข์

หลักธรรมสำหรับครองคน

ในยุคที่มีการพัฒนาทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรมไปอย่างรวดเร็ว สังคมการทำงานในปัจจุบันจึงประกอบด้วยปัจจัยหลายด้านที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเข้าร่วมงานในองค์กรซึ่งปัจจัยประการหนึ่งที่สำคัญต่อการตัดสินใจเข้าร่วมงานในองค์กรของบุคคลคือ ผู้บริหารที่มีความสามารถนำองค์กรไปสู่ความสำเร็จ นอกจากความสามารถ ความเชี่ยวชาญในกิจการงานต่าง ๆ แล้ว ผู้บริหารยังต้องมีความเสมอภาค การให้ความมั่นคงในงานแก่บุคลากร ความยุติธรรมที่เป็นหลักปฏิบัติในการบริหารงานบุคคล และการเสริมสร้างจริยธรรมและคุณธรรม ซึ่งสอดคล้องกับคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าในเรื่องของหลักการสงเคราะห์เกื้อกูลซึ่งกันและกัน หลักการยึดเหนี่ยวน้ำใจผู้อื่นนั้น คือ สังคหวัตถุธรรม ซึ่งพระมหาบุญเพียร ปุณณวิริโย [14] ได้ให้ความหมายและองค์ประกอบของ สังคหวัตถุธรรม หมายถึง หลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้อื่น ผูกไมตรี เอื้อเฟื้อ เกื้อกูล หรือเป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน ซึ่งหลักสังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมที่มีวิธีปฏิบัติเพื่อยึดเหนี่ยวจิตใจบุคคลอื่นที่ยังไม่มีความรักนับถือกัน ให้เกิดความรักความนับถือ และผูกไมตรีซึ่งกันและกันเกิดความรักสนทนกัน และมีความสัมพันธ์แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ประกอบด้วย

1) ทาน คือ การแบ่งปัน การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่โดยการให้สิ่งของที่เป็นของตนเองกับบุคคลอื่น ๆ ด้วยความเต็มใจ เพื่อให้ประโยชน์กับผู้รับ การให้เป็นการยึดเหนี่ยวและสมานน้ำใจระหว่างกันอย่างดียิ่ง พร้อมทั้งเป็นการผูกมิตรไมตรีต่อกันอย่างยั่งยืน รวมทั้งการเสียสละ แบ่งปันอนุเคราะห์และสงเคราะห์ ตลอดจนให้ความรู้ความเข้าใจ ศิลปะวิทยาการเพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่น

2) ปิยวาจา คือ การเจรจาด้วยถ้อยคำไพเราะ อ่อนหวานพูดชวนให้คนอื่นเกิดความรักและนับถือ พูดคำพูดที่ดีเพื่อผูกใจคนให้เป็นมิตรและมีไมตรีต่อกัน หรือการแสดงความเห็นอกเห็นใจกันให้กำลังใจกัน พูดให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน สมานสามัคคีปรองดอง ส่งผลให้คนรักใคร่นับถือและช่วยเหลือเกื้อกูล รู้จักพูดให้เกิดความเข้าใจอันดี สมานสามัคคี เกิดไมตรี ทำให้รักใคร่นับถือและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่พูดหยาบคายก้าวร้าว พูดในสิ่งที่เห็นประโยชน์เหมาะสมสำหรับกาลเทศะ

3) อุตถจริยา คือ การประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์ระหว่างกันและเพื่อส่วนรวม เป็นการช่วยเหลือด้วยแรงกายและชวนชวนที่จะช่วยเหลือกิจการงานต่าง ๆ ให้สำเร็จลุล่วงอย่างจริงจัง เกิดความสำนึกในความผิดชอบชั่วดี หรือการช่วยแนะนำให้เกิดความรู้และประกอบอาชีพอย่างเหมาะสมกับบุคคล รวมทั้งช่วยแก้ไขปัญหาละช่วยปรับปรุงส่งเสริมในด้านจริยธรรม

4) สมานัตตตา คือ การวางตนเสมอต้นเสมอปลายไม่ถือตัวจนเกินฐานะของตนการวางตนให้เหมาะสมกับฐานะของตนตามสภาพทั้งในฐานะที่เป็นผู้น้อย ผู้เสมอกัน และผู้ใหญ่ ด้วยการเอาใจใส่ปฏิบัติตามฐานะผู้น้อยเอื้อเพื่อเผื่อแผ่กับผู้เสมอกัน และเคารพนอบน้อมเคารพยำเกรงผู้ใหญ่เป็นสำคัญ

หลักธรรมสำหรับการครองงาน คือ อิทธิบาท 4 เป็นหลักธรรมที่เป็นทางแห่งการนำมาซึ่งความประสบความสำเร็จของกิจการงาน ประกอบด้วย

1) ฉันทะ คือ ความพอใจ การใฝ่รัก การใฝ่หาความรู้ใฝ่มุ่งคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และใฝ่ใจในการปฏิบัติงานอย่างจริงจัง

2) วิริยะ คือ ความพากเพียร พยายาม มืดทน และไม่ท้อถอยในการประกอบกิจการงานนั้น ๆ และปฏิบัติงานด้วยความมุ่งมั่นตั้งใจที่สุด

3) จิตตะ คือ ความเอาใจใส่ เอาใจจดจ่อ และตั้งใจอย่างแน่วแน่ในการปฏิบัติงานนั้น ๆ

4) วิมังสา คือ ความหมั่นใช้สติและปัญญาในการพิจารณาไตร่ตรองการปฏิบัติงานให้รอบคอบ และละเอียดถี่ถ้วน ปฏิบัติงานตามหน้าที่เพื่อมุ่งให้งานประสบผลสำเร็จเป็นสำคัญที่สุดและเหมาะสมกับบริบทของงานและสังคม

6. โลกเปลี่ยน คนปรับ ขยับด้วยหลักธรรมนำการบริหาร

พละ 4 ประการ เป็นธรรมคำสอนที่เหมาะสมสำหรับนำไปใช้ในการประกอบอาชีพ การงาน การศึกษาเล่าเรียน และโดยเฉพาะผู้ที่ทำหน้าที่เป็นหัวหน้าหรือผู้นำต่าง ๆ เพื่อสร้างคุณธรรม และพลังที่จะช่วยทำให้การดำเนินงานหรือการทำกิจกรรมเกิดความมั่นใจ และส่งผลต่อความสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ สำหรับผู้นำหรือหัวหน้างานที่มีธรรมอยู่

ในหัวใจ ย่อมเป็นศูนย์รวมใจของคนร่วมงาน และสามารถจัดการให้งานในหน้าที่ลุล่วงไปด้วยดีแล้ว ผู้นำจะต้องมีคุณธรรมตามแนวทางพุทธศาสนาอีกด้วยเป็นที่ยอมรับว่า คุณธรรม คือ คุณงามความดี เป็นตัวคอยกำหนดให้คนประพฤติชอบ ผู้นำในฐานะเป็นหัวหน้าต้องปกครองผู้ใต้บังคับบัญชา สมควรต้องกระทำตนเป็นแบบอย่างแก่คนอื่น และจะต้องบังคับใจตนเองให้อยู่ในกรอบของศีลธรรมอันดีงามอยู่ตลอดเวลา

การบริหารการศึกษาตามแนวพุทธวิธีที่ใช้ หลักพลธรรมนั้นมีเป้าหมายที่จะส่งเสริมให้คนนำหลักพลธรรมไปใช้ในการปฏิบัติงาน เพื่อให้งานนั้นบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ซึ่งจะต้องอาศัยหลักแห่งปัญญาความรอบรู้รอบคอบในการทำงาน ความเพียรพยายามมุ่งมั่นเพื่อที่จะบริหารงานให้สำเร็จแม้จะมีอุปสรรคนานัปการก็ตาม และต้องอาศัยการประพฤติที่สุจริต ทั้งกายกรรม วาจากรรม มโนกรรม นอกจากนี้ยังต้องอาศัยหลักแห่งการสงเคราะห์เอื้ออาทรซึ่งกันและกันอีกด้วย หลักแห่งพลธรรม 4 ซึ่งต้องประกอบไปด้วยหลักการที่พระพุทธรองค์วางไว้ 4 แนวทาง ดังนี้

แนวทางที่ 1 ปัญญาพละ คือการเป็นผู้นำหรือผู้บริหารนั้นจะต้องอาศัยปัญญาพละ หมายถึง กำลังแห่งปัญญา แต่เมื่อใช้ในวงการศึกษาย่อมหมายความว่า การบริหารที่ต้องอาศัยความรู้และความสามารถ

แนวทางที่ 2 วิริยพละ คือกำลังแห่งความเพียรพยายาม หมายถึง การดำเนินกิจการงานต่าง ๆ ทุกการต้องอาศัยกำลังแห่งความเพียรพยายามจึงจะประสบความสำเร็จ

แนวทางที่ 3 อณวัชพละ คือกำลังแห่งความสุจริตอันหมายถึง กายกรรม วาจากรรม มโนกรรม บริสุทธ์

แนวทางที่ 4 สังคหพละ คือกำลังแห่งความสามัคคีแห่งความมีมนุษยสัมพันธ์

7. บทสรุป

การบริหารการศึกษาเป็นงานที่สำคัญและเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อหน่วยงานการศึกษา ต่อบุคลากรทางการศึกษา และต่อเยาวชนของชาติ ซึ่งจะเป็นรากฐานอันสำคัญในการพัฒนาชาติให้เจริญก้าวหน้าต่อไปได้ดังจุดมุ่งหมายและหลักการของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.

2542 ที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ให้จัดการศึกษาโดยเน้นเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ คุณธรรม จริยธรรม ซึ่งเป็นการสนับสนุนให้นำหลักธรรมของศาสนามาใช้ เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมและพัฒนาคุณภาพชีวิต จึงเป็นส่วนสนับสนุนให้มีการนำพุทธวิธีหรือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาช่วยในการบริหารการศึกษา ซึ่งการที่ผู้บริหารนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาใช้ในการบริหาร ทั้งการบริหารตน บริหารคน และบริหารงาน โดยอาศัยธรรมะเป็นแรงจูงใจในการปฏิบัติงานประเด็นสำคัญคือ ตัวผู้บริหารเอง ต้องเป็นผู้มีคุณธรรมเป็นหลักยึดในการดำเนินชีวิตทุกด้าน ผู้บริหารที่บริหารตามแนวพุทธธรรมและมีคุณธรรมประจำใจอยู่ตลอดเวลา ย่อมเป็นศูนย์รวมใจของผู้ร่วมงาน และสามารถบริหารจัดการให้งานในหน้าที่ลุล่วงไปได้ด้วยดี

ส่งผลต่อการพัฒนาคน ให้เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพ ที่สำคัญที่สุดก็คือ การปลูกฝังให้คนเป็นพลเมืองดี มีคุณธรรมจริยธรรม เพื่อก่อให้เกิดความสงบสุขในสังคม วิธีการหนึ่งที่น่าจะให้ผลดีในการปลูกฝังและพัฒนาการมีคุณธรรมจริยธรรม ก็โดยใช้ หลักไตรสิกขา เนื่องจากไตรสิกขาเป็นระบบและเป็นกระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญใน 3 ด้าน ประกอบไปด้วย พัฒนาด้านพฤติกรรม เรียกว่า ศีล พัฒนาด้านจิตใจ เรียกว่า สมาธิ พัฒนาด้านปัญญา เรียกว่า ปัญญา ทั้งนี้ก็เพื่อให้บุคคลมีการดำเนินชีวิตไปในวิถีที่ถูกต้องดีงามโดยนำหลักธรรมพระพุทธศาสนา (ไตรสิกขา) มาใช้ หรือประยุกต์ใช้ในการบริหารและพัฒนาคนในองค์กร หรือสถานศึกษาเน้นการจัดสภาพทุก ๆ ด้าน ในสถานศึกษาเพื่อสนับสนุนให้คนในองค์กรพัฒนาตามหลักพุทธธรรมอย่างบูรณาการส่งเสริมให้เกิดความเจริญงอกงามตามลักษณะแห่งปัญญา

ทั้งนี้การบริหารจัดการศึกษานั้น “ผู้บริหาร” นับเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการจัดการศึกษา ซึ่งถือได้ว่าเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อน การจัดการศึกษาอย่างแท้จริง ซึ่งสิ่งทีบุคคลทั่วไปมีความคาดหวังต่อการเป็นผู้บริหารสถานศึกษา คือ การเป็น “ผู้บริหารมีคุณธรรม” ซึ่งผู้ที่มีพลังหรือมีกำลังที่เกิดจากคุณธรรมความประพฤติปฏิบัติซึ่งทำให้เกิดความมั่นใจในตนเองนั้น จำเป็นต้องประกอบ

ขึ้นด้วย กำลังแห่งความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องชัดเจนในเรื่องราว และกิจการที่ตนเกี่ยวข้อง ตลอดจนกระทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยความเข้าใจเหตุผล และสภาพความจริงพร้อมกันนั้น พึงมีกำลังความเพียรด้วยความบากบั่นพยายามในการทำกิจกรรมทำหน้าที่อยู่ตลอดเวลาประกอบกับพึงมีกำลังความบริสุทธิ์ที่ปลูกฝังอยู่ในจิตใจด้วยการมีความประพฤติและหน้าที่การงานสุจริตและพึงพร้อมด้วยกำลังการสงเคราะห์ด้วยการให้ที่ตนสามารถเอื้อได้ต่อเพื่อนร่วมงานหรือคนรอบข้างตามความสามารถของตน

เอกสารอ้างอิง

- [1] พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2563). การศึกษาที่สากลบนพื้นฐานแห่งภูมิปัญญาไทย. กรุงเทพมหานคร: โครงการตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- [2] นวพล โพธิ์เงิน. (2560). การบริหารการศึกษาตามหลักไตรสิกขากับทฤษฎีเชิงระบบ. วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 4(1), 137-146.
- [3] ภาวิตา ธาราศรีสุทธิ และวิบูลย์ ไตวงษะบุตร. (2542). หลักและทฤษฎีการบริหารการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- [4] สำนักงานปฏิรูปการศึกษา. (2545). ปฏิรูปการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542. กรุงเทพมหานคร: บุญศิริการพิมพ์.
- [5] ศศิมา สุขสว่าง. (2562). [ออนไลน์]. VUCA World ความท้าทายสำหรับผู้ในยุคใหม่. [สืบค้นเมื่อวันที่ 18 กันยายน 2565]. จาก <https://www.sasimasuk.com/16768188/vuca-world>.
- [6] นรรัชต์ ฝันเชียร. (2562). [ออนไลน์]. การส่งเสริมการศึกษาไทยเพื่อรับมือกับโลกยุค VUCA. [สืบค้นเมื่อวันที่ 18 กันยายน 2565]. จาก <https://www.trueplookpanya.com/blog/content/76134/-blog-teaartedu-teaart>.

- [7] HR NOTE TEAM. (2565). [ออนไลน์]. VUCA ในโลกการทำงานสมัยใหม่: 4 เทคนิครับมือความไม่แน่นอนสำหรับผู้นำยุคใหม่. [สืบค้นเมื่อวันที่ 18 กันยายน 2565]. จาก <https://th.hnote.asia/orgdevelopment/vuca-for-leader-in-future-work-03032021/>.
- [8] สมพร ปานคำ. (2563). พลิกวิกฤตสู่โอกาสของอาเซียนศึกษาไทยบนความปกติใหม่. วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ, 5(7), 1-13.
- [9] สุพจน์ อิงอาจ. (2564). [ออนไลน์]. ผู้นำการศึกษายุค VUCA World. [สืบค้นเมื่อวันที่ 18 กันยายน 2565]. จาก https://www.matichon.co.th/education/news_2578997.
- [10] สุรพล ไกรสรวูฒ. (2560). ไตรสิกขา: ระบบการศึกษาของพระพุทธเจ้า. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสถานสำนักบริหารศิลปวัฒนธรรม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- [11] มัทนา วังถนอมศักดิ์ วรรณภูมิจน์ สุขสดเขียว สายสุดา เตียเจริญ และพรพรรณ อินทรประเสริฐ. (2564). ผู้บริหารสถานศึกษากับการบริหารความเปลี่ยนแปลง. วารสารวิชาการ วิทยาลัยแสงธรรม, 13(2), 5-25.
- [12] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- [13] พิชราวลัย สังข์ศรี. (2561). พุทธวิถีกับการบริหารการศึกษา. วารสาร Veridian E Journal ฯ สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ, 11(1), 1260-1270.
- [14] พระมหาบุญเพียร ปุณณวิริโย. (2539). แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระนครศรีอยุธยา.